

SAUNA

IHMISTEN AKTIIVISUUTTA TARVITAAN,
VAIKKA YHTEISÖJEN MUODOT MUUTTUVAT.

TEKSTI PETRI PÖNTINEN ■ KUVAT MARKKU NISKANEN

■ Sauna-
yhdistyksen
puheenjohtaja
Petri Siuro
vilvoittelee.

MOREENI

M U R E N E E

PUNAISSA PISPALASSA

USKO YHTEEN SUUREN AATTEeseen ON
MURENTUNUT YHDEN ASIAN LIIKKEIKSI.
MUTTA MYYTIT JA MUISTOT PYSYVÄT. ▷

■ Kuutio halkoja lämmittää tuhat kiloa kiveä



■ Pispalan moreeni-harju on jääkauden luomus.



■ Onni Niemellä, 81, on ikuinen vapaalippu Rajaportin saunaan.

ILKUTTIIN, ETTÄ SAUNAYHDISTYKSELLÄ ON JALAT TUKEVASTI ILMASSA.

Siihen piti laskea asfaltti, musta parkkipaikka. Alle olisi peittynyt pala Pispalan moreenia, ja päältä olisi puskettu nurin Rajaportin yleinen sauna.

Mutta yhä lämpenee tuhat kiloa kiveä ja kiemurtelee savujuova taivaalle. Samoilla sijoilla kuin vuonna 1906.

»Kyllä Onska saunan tarvitsee», virkamiehen kerrotaan murahtaneen.

Tarina saattaa olla kaltevallalla pohjalla mutta totta on, että perjantaisin voi tarkistaa kellonsa, kun **Onni Niemi**, 81, kävelee kotoaan Pispalan valtatie 1:stä parinsadan metrin matkan saunaan.

Jämsästä kello kolme vaari, vihta ja vaatekassi odottavat saunan pihamaalla.

»Nykyssä vietiin aikanaan saunaan. Kun olin pikkupoika, ei ollut suihkuja eikä vesi tullut sisälle.»

Niemi oli hevosmiehiä, ajoi

isänsä lailla halkoja. Rehkiessä selkä kasui ja naama likaantui.

»Kun olin töissä, kävin joka päivä saunassa. Kyllä se oli vähän pakkokin, se oli ainoa paikka missä sai kunnolla pestyä.»

Kun saunayhdistys päätti Rajaportin huostaanotosta vuonna 1989, jäljellä oli rappioromantiikkaa ja edessä täysremontti. Tampereen kaupungin isännöitsijä ilk-

kui, että »kyllä tässä asiassa saunayhdistyksellä taitaa olla jalat tukevasti ilmassa».

Ilmassa tai maassa, sauna alkoi lämmitä talkoovoimin. Saunakortteli suojeltiin vuonna 1996.

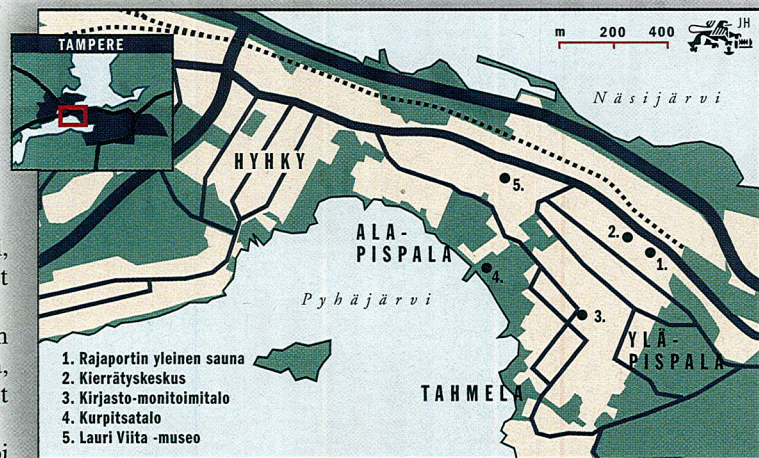
»Ilman saunayhdistystä ei olisi tätä saunaa pispalalaisilla», Niemi kiittää ja kiipeää vihta ämpärissä lauteille, nokisten kalkkiseinien hämärään.

Kuupallinen vettä levittää luolamaiseen saunaan pehmeän, kostean henkäyksen. Se on kuin kuiskaus, jota on kuunneltava lavolla hiljaa.

»Täällä on toisenlainen löyly kuin sähkösaunassa. Vaikka uimahalli on lähellä, en ole ikinä käynyt.»

Pispala tänään, Suomi huomenna

Runoilija **Lauri Viita** hahmotti Pispalan ääriiviivat esikoisromaanissaan *Moreeni* (1950) ja määrittä pispalalaisen sielunmaiseman sekatyömies Iisakki



KANSALAISSODASTA ON HARPATTU PITKÄ ASKEL KANSALAISSYHTEISKUNTAAN.

Niemisen persoonassa. Kaatui mänty jos toinen, kun Näsijärven ja Pyhäjärven puristuksiin syntyi *Luojan palikkaleikki korkealle moreenipenkereelle*. Olisi siellä kirjan sivuilla saattanut vilahtaa hevosties Niemikin. Pispalassa kuumeni kymmenkunta yleistä saunaa lauantaan. *Eikös täältä ollenkaan saunaan lähdetä, Iisakki sanoi, saunakäärö kinalossa, kuinka muuten.*

Se, mikä yhdisti ja lähensi saunan lisäksi moreenin työmuurahaista, oli yhteinen aate ja luokka, usko joukon voimaan. *Ei ainakaan Pispalassa ollut tapana unohtaa synnyinmaata vaaran hetkellä oman onnen varaan; punakaartissa yritti puuhata vähän yksi jos toinen yhteisellä asialla.*

Pispala oli Tampereen punaisin kaupunginosana, solkenaan uskollisia kommunisteja. Unelmoitiin vallankumouksesta, paremmasta elämästä. Tänäpäin osa harjua on parempiosaiten paratiisi; kunnallisvaaleissa kokoomus keräsi yli 30 prosentin potin, enemmän kuin vasemmisto yhteensä.

Solidaarisuus ei ole tyystin hautautunut soraharjuun, vaikka työväentalot on purettu, puolueosastot telakoitu hiljaiselolle. Moreeniharjun aktiiviväki on murentunut yhden asian liikkeisiin, yhteisöllisyyttä vaaliviin yhdistyksiin.

Kansalaissodasta on harpattu pitkä loikka kansalaisyhteiskuntaan. Yhdistysten elinvoima on myös oire demokratian tilasta; puolueet ovat etäännyneet ihmisistä, ja talouselämä on ottanut niskalengin politiikasta. Enää ei vallata, vaan asukkaat otta-

vat vallan omiin käsiin siellä missä se on saatavilla.

Pispala tänään on muu Suomi huomenna: on oma sauna, kirjasto, kierrätyskeskus, kasvimaata ja kevätkarnevaalit, on taiteileva asukasyhdistys ja tarinoita julkaiseva kotiseutuyhdistys.

Irti kulutuksen oravanpyörästä

Rajaportin saunan naapurissa on rähjäinen rakennus, entinen K-kauppa, suojeltu sekini. Eteiseen on kasattu sokin käytettyjä lastenrattaita ja huonekaluja.

Ne eivät ole rekvisiittia: ota ja vie ilmaiseksi.

»Sohvia kiersi viime vuonna 292. Se olisi melkoinen määrä tavaraa, jos ne olisivat kaikki joutuneet kaatopaikalle», kierrätysyhdistyksen puheenjohtaja **Päivi Blinnikka** siunailee.

Köyhän miehen tavaratalossa tavara on virttynyttä, kirjat hiirenkorville luettuja. Tangoissa riippuvat vaatteet ovat vanhempia kuin kierrätysaate.

»Tuskin kukaan yhdistyksen jäsen tavoittelee rahaa tai pääomia. Haluamme näyttää, että näinkin voi elää, irti kulutuksen oravanpyörästä.»

Blinnikka tuntee vähättelevän katseen, vaikka kierrätyskeskuksessa kohtaa eilispäivän turhuus ja tämän päivän tarve. Asia on usein pispalalainen, entinen vanki, työtön tai opiskelija.

»Tätä pidetään rupusakin puuhasteluna.»

■ **Kierrätyskeskuksessa kahvit nautitaan kierrätyssohvalla.**



■ **Eero Kela puhalttaa tulta Punaisten patsaalla.**

Epävarmuus tulevasta on varjostanut toimintaa siitä lähtien, kun yhdistys perustettiin vuonna 1991. Kiertämätön raha ei keräy. Mutta valo pilkahtaa ikkunassa; talon kunnostus on vireillä.

»Kaikki on ollut tähän asti vapaaehtoisuuden varassa», Blinnikka sanoo.

Minä hyödyn, kaikki hyötyvät

Ei se ollut työ työtä, vaan jumalanpalvelusta. Ei ollut enää yö yötä, päivä päivää, arki arkea ja pyhä pyhää; oli vain hyvää ja huonoa rakennussäättä ja sunnuntai oli parasta.

Iisakki Niemisen Pispalassa köyhyys oli alituinen kiusa. Parasta lääkettä oli uupumaton työnteko, kuutena päivänä viikossa



”MUUTOS EI TAPAHDU MASSOISSA”

■ »Olemme järjestäneet Pyykki-puiston vappujuhlan puolenkymmentä kertaa. Perinteinen työväenliike on kadonnut, koko vasemmisto on rähmällään.»

»Mutta ei solidaarisuus ole kadonnut, siitä ei ole vain puhuttu 20 vuoteen. Yhteisöllisyyden tarve on olemassa, sillä tulemme ihmiseksi toisen ihmisen kautta.»

»Oli väärin ajatella, että viisasten kivi on monoliitilla, yhdellä puolueella. Muutos ei tapahdu enää suurissa massoissa, eikä siellä missä päätöksiä tehdään. Pispalassa toimii paljon pieniä kuppikuntia ilman että ne ovat toisiaan vastaan.»

EERO KELA, kulttuuriyhdistys Moukari- ja Korttitalon sihteeri

puuvillatehtaalla, liikenevä vapaa-aika omassa nurkissa.

Oli sanaton sopimus, että lähitieneon talkoihin osallistuttiin. Oli pakkokin, jos tahtoi varmistaa vastapalvelun tiukassa raossa. Yhteisesti jaettu tieto, että nälkä saattoi vierailta kenen tahansa talossa, takasi naapuriavun. Jos oli kahvi tai jauhot tilapäisesti loppu, niitä annettiin.

Vuonna 2001 vapaaehtoisuus on myös oikeus, ei pelkkä velvollisuus. Pispalan yhdistyksissä voi tehdä jotain sellaista, mitä pitää oikeasti tärkeänä. Kannattaa kierrätysaatetta, ajaa kunnallista kirjastoa takaisin, puolustaa kasvimaata. Punoa sosiaalinen hämähäkinverkko yksinäisyyden tai perhe-elämän vastapainoksi. ▸



PISPALASSA ON TOTUTTU TAISTELEMAAN. VIIMEKSI KIRJASTON JA KASVIMAAN PUOLESTA.

Talkoissa voi kokea olevansa oman elämänsä herra.

Joku vaikuttaa kolmessa neljässä yhdistyksessä. Toiselle riittää, että Rajaportin sauna ei kylmene. Yleinen sauna on nostalginen elämys, ei välttämättömyys niin kuin ennen, mutta makoisten löylyjen ja mutkattoman seuran takia puuseppä on valmis timpuroimaan ja maalari sutimaan talkoissa.

Pispalan nimi juontaa piispan tarkastus-

matkoihin, mutta enää ei piispa tai poli-trukki sanele ylhäältä. Instituutioiden mah-ti on mennyt. Yhteisöllisyyden siemen on pienen ihmisen valinnassa. Voisi sanoa: »Kun minä hyödyn osallistuessani talkoi-siin, kaikki hyötyvät.»

Tee itse ja tuo kaveri mukaan

»Välillä kymmenen hengen ydinryhmässä on ollut matkaväsymystä. Usko on mei-

nannut horjua. Teemmekö tätä vain itsel-lemme», kirjailija **Vuokko Tolonen** huokaa.

»En ole hetkeäkään kokenut tekeväni hyväntekeväisyyttä. Tietyllä tavalla teen tätä itselleni. Harva voi kehua perustaneensa oman kirjaston», aviomies **Kari Tolonen** sanoo.

Tolosen pariskunta, entisiä pispalalaisia, on viime vuodet johtanut kirjastoyhdistys-tä Epilästä, naapuriharjulta. Vuonna 1992 Tampereen kaupunki ilmoitti lopettavan-sa kuudesta seitsemään pientä sivukirjas-toa. **Kalle Päätalo** vetosi monien muiden tavoin Pispalan kirjaston puolesta.

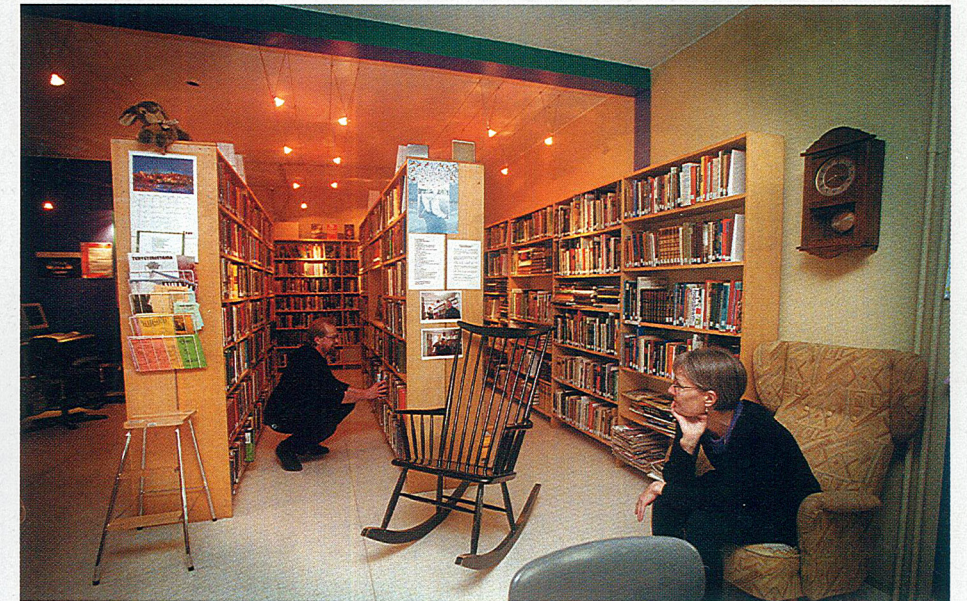
Tietysti se, kovaäänisin kaikista kirjas-toista, lakkautettiin.

■ Eero Tusa lähtee lenkille.

»Niissä hautajaisissa itkettiin oikeasti», puheentohtaja Vuokko Tolonen muistelee.

Kirjaston pääoma oli alussa viisi **Daniel Katzin** lahjoittamaa kirjaa. Sen jälkeen Tolosten autosta on ajettu yhdet iskunvai-mentimet loppuun kirja- ja tavaralahjoi-tuksia kerätessä.

»Tuli tunne, että lahjoittajat halusivat olla suuremmissa mukana. Se oli protesti ja tämä on yhä protesti. Haluamme kun-nallisen kirjaston takaisin», tamperelais-kirjailija vaatii.



■ Keinu tuoli, seinäkello ja kirjat ovat lahjoituksia Pispalan kirjastolle.

■ Pentti Hakala jakaa taas keväällä Tahmelan ryytitalstat.



»IHMISET TULEVAT HIRVEÄN LÄHELLE»

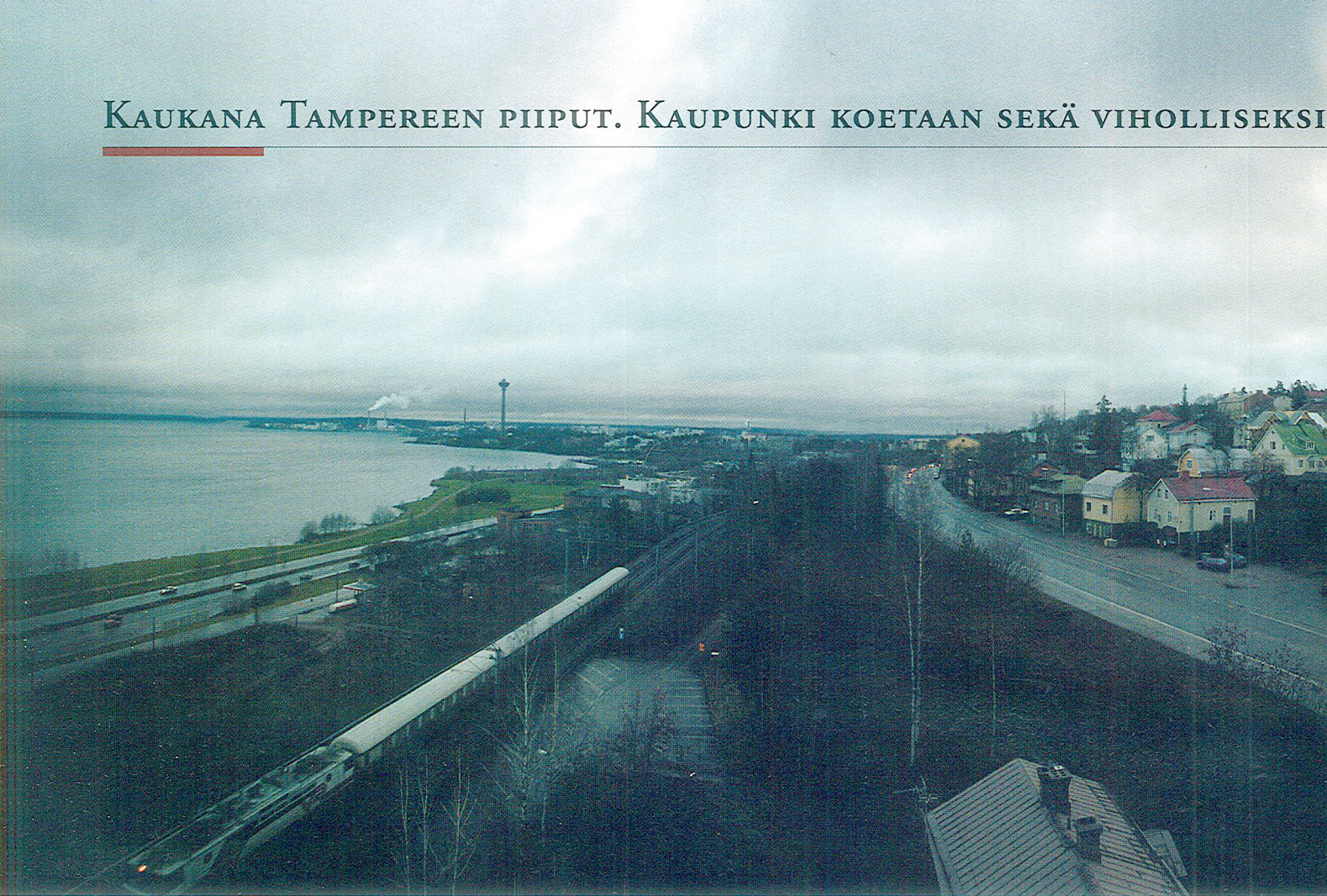
■ »Olen viljellyt pikkupojasta lähtien, heti kun omat voimat alkoivat kantaa. 1950-luvulla se oli totista totta, kaikki meni tarpeeseen. Vieläkin on ihmisiä, jotka todella tarvitsevat ryytimaita. On lomautetuja, työttömiä ja kasvissyöjiä.»

»Kaikki tuntevat toisensa, täällä rakentuu hyvä henki luonnostaan. Ihmiset tulevat hirveän lähelle toisiaan. Tämä on kuin kirkko tai

lainasto, henkinen reikä, jossa jokainen saa kokea omat hienot hetkensä.»

»Mulla on periaate, että toiselle pitää antaa. Syksyllä jaoin yli 800 lanttua. Haluan näyttää miten siistiä tavaraa tulee, luonnonmukaisesti.»

PENTTI HAKALA, ryytiviljelijä vuodesta 1954, kasvimaita puolustavan Kurpitsaliikkeen jäsen



Pispalan kapinakirjasto avattiin vuonna 1997. Vuosi sitten se pakattiin laatikoihin ja muutettiin Tahmelaan etelärinteen juurelle. Kuollut kauppa on nyt kuin pispalalainen koti kiikkustuoleineen ja seinäkelloineen. Lahjoituksia nekin.

»On häpeällistä kuvitella, että toiminta voisi rahoittaa itsensä, kun lähes kaikki on ilmaista. Hienoa kirjastolaitosta ei saisi sysätä vain amatöörien käsiin», taloudenhoitaja Kari Tolonen muistuttaa.

Osallistu tai kuole

Kirjastossa ei ole entisen työväentalon kokoa mutta tulevaisuuden kansalaistalon pohjapiirros. Yläkertaan on sijoitettu näyttelytila, kirjahyllyt ja tietotupa, alakertaan suunnitellaan kerhotilaa, valokuvauslaboratoriota ja äänitysstudiota.

Kynnys käydä peremmälle on matala, hakee pispalalainen sitten tietoa tai haluaa tilan taloyhtiön kokoukseen.

»Tässä on vähän sama periaate kuin vanhassa nuorisosaatteessa. Jos haluat jotain, tee se itse ja tuo kaveri mukaan», Kari Tolonen sanoo.

Osallistu tai kuole, kirjastoaktiivit dramatisoivat. Pispala vastaan Tampere.

”MIETTEET LIKKUVAT MUISTOISSA”

»Moreenin jäsenkunnassa on paljon vanhempaa väkeä, jonka mietteet liikkuvat muistoissa.

Tärkein toimintamme on kotiseutyö. Juuri nyt valmistuu muistolaata Tahmelan lähteelle.»

»Täällä on Lauri Viita -museo, muita museoita ei niin mahdollista kaivata. Ihmettelin joskus kaupungin virkamiehelle, miksi Pispalan teitä ei asvaltoida. Sain kuulla, että mitään ei voi tehdä, kun kaikesta valitetaan. Nyt tiet alkavat olla kunnossa.»

»Pispalassa on todellisuudessa kaksi yhdistystä, Moreeni ja asukas-yhdistys. Muut yhdistykset ovat lähellä asukas-yhdistystä, samat ihmiset niissä vaikuttavat. Ehkä siten saadaan paremmin avustuksia.»

»Teemme kaiken talkoilla. Jos ottaisimme jonkun siivoamaan Haulitehdasta, ei me tiedettäisi, missä kunnossa se on aamulla.»

SAKARI PATJAS, kotiseutyhdistys Moreenin puheenjohtaja

Historiassa on taakkansa. Tampereen ja Pispalan liitosta vuonna 1937 on kuvattu pakkoavioliitoksi, jota kumpikaan ei halunnut. Harjulla synnyttiin musa, kivenkappale, kädessä, elettiin kaukana kaupungin herroista.

Sittemmin useimmat Pispalan yhdistyksistä on polkaistu pystyyn jos ei nyt puukko kurkulla niin ulkoisen uhan alla. 1960- ja 70-luvuilla kotiseutu- ja asukas-yhdistys, 1980- ja 90-luvuilla sauna-, kierrätys- ja kirjastoyhdistys sekä kurpitsaliike.



■ Pyhäjärvi kutsuu. Kalle Alatalon ja Juri Lindemanin musiikissa kuuluu »pispalalainen soundi».

Kaupungin hallinnossa harjua on syyntä tehokkuusmittari kädessä. Saunan, sivukirjaston ja kierrätyskeskuksen paikallista arvoa ei nähty aikanaan. Ne olivat kustannuksia, jotka karsittiin tai sivuutettiin.

■ Pispalaan kaavailtiin betonikerrostaloja 1940-luvulla, muutama muistomerkki ehti nousta Pispalan valtatievarrelle.

Kurpitsaliikkeessä on laadittu kolmen vuoden ajan vaatimuksia, valituksia ja vastineita Tahmelan kasvimaiden puolesta. Ryytimaiden puolustajat ovat kokeneet, että päättäjät ovat kuitanneet paperit lähes olankohautuksella. Porkkanapenkki ei ole paljon arvoinen, kun viereen Pyhäjärven rantaan on kaavailtu sata asuntoa.

Osin tahtomattaan pispalalaiset on temmattu yhteiskunnallisiksi vaikuttajiksi. Yhdistysten on vahdittava virkamiehiä ja poliitikkoja. Kun hallinto on lokeroitunut, tuntuu ettei kukaan kuule eikä välitä.

Kaupunki ei ole hylännyt yhdistyksiä tyystin oman onnen nojaan. Kurpitsatalo, kierrätyskeskus ja sauna ovat kaupungin kiinteistöjä, ja niiden vuokra on nimellinen. Myös kirjaston vuokran maksaa kaupungin kulttuuritoimi.

Kurpitsaliikkeen aktivistin mielestä juuri tuella pelaamalla yritetään tukkia suut. Kovaääninen mielenilmaus tietää puhutellua, vastustus nujerretaan vallankäytöllä. ▸

KOTISEUTU- YHDISTYS HALUAA SÄILYTTÄÄ MUISTON, ASUKAS- YHDISTYS MYÖS VANHAT TALOT.

Mutta sekin on todistettu, että virkamiehen pään voi kääntää. Vuonna 1989 kaupungilla ei ollut »mitään intressiä kunnostaa saunaa, koska kortteli on kaavoitettu katualueeksi». Kului kymmenen vuotta ja Rajaportti saunoineen ja kahviloineen on Pispalan näyteikkuna ja valtakunnallinen matkailukohde.

Onneksi alkutaipaleella oli rohkeita saunaihmissä. Saattoi olla saunan siunauskin, että sitä ylläpitää yhdistys eikä kunnan hanttimies.

Tunnelma tihentyy ihmisistä; saunamajureista ja saunojista.

Työtä tarvitseville, apua yhdistykselle

Veikko tietää. Kysy Veikolta. Siltä mustapartaiselta mieheltä, sen löytää saunalta.

Pispalalaisen yhteisöllisyyden yksi henkilöitymä on **Veikko Niskavaara**, saunayhdistyksen ja kurpitsaliikkeen hallituksen jäsen, »muissakin mukana ollut».

Niskavaara on Ranualta, pohjoisen poika, joka muutti opiskeluaikanaan Pispalaan vuonna 1981. Niin kuin moni muu halvan vuokra-asunnon toivossa.

»Silloin ei ollut yhden asian liikkeitä, oli vain asukasyhdistys ja Moreeni. Kun kaverit vaikuttivat asukasyhdistyksessä, oli luontevaa lähteä mukaan.»

Työ, perhe ja lapset vetivät yhdistysveteraaneja vähä vähältä sivuun. Niskavaara katsoi 1990-luvun alussa, että »oli hänen hukinsa» ottaa enemmän vastuuta.

»1980-luvun peruskorjaajat ovat paljolti privatisoituneet. Paljon on jäänyt perheettömien harteille mutta toivon mukaan perhe- ja työkiireiden hellittäessä yhteiset asiatkin löydetään uudelleen.»

Yhdistysten henki tiivistyy pyyteettömässä talkootyössä, mutta vapaaehtoisuuden nurja puoli on jäsenten voimien hiipumisessa, toiminnan nykivydessä.

Niskavaaralla on näpeissään projekti, Pispalan kumppanuus, joka voi vahvistaa tätä haurasta kohtaa.



■ Työläisiä houkutti aikoinaan halpa tonttima, nyt kallis maise-ma on rikkaiden etuoikeus.

”SITÄ HARKITSEE MIHIN OSALLISTUU”

■ »Pispala on lapsiperheille hyvä paikka asua. Kun on asunut vuosia ja tutustunut ihmisiin, on voinut juurruttaa itsensä tänne ja kokea jonkinlaista osallisuutta yhteisöön.»

»En ajattele, että Pispala olisi yhteisöllisempi kapeiden katujen ja pienien pihojen takia. Pikemmin pohjalla on se, että ihmiset näkevät täällä toisiaan usein. Sitä kautta syntyy tunne, että tässä ollaan samaa joukkoa, vaikka yhteydenpito ei ole välttämättä tervehtimistä enempää.»

»Tuntuu, että tämän alueen ihmisillä, etenkin lapsiperheillä, on riittämiin viikkomenoja, ja siksi on harkittava tarkkaan mihin osallistua.»

»Useista yhdistyksistä huolimatta yhdistystoimintaan osallistuu Pispalassakin loppujen lopuksi aika pieni porukka.»

IRENE RINNE, *Mannerheimin Lastensuojeluliiton Harjun yhdistyksen varapuheenjohtaja, kahden lapsen äiti*

»On paljon ihmisiä vailla työtä ja on paljon mielekästä työtä, jota ei ehditä tehdä talkoilla. Ajan mittaan tähdätään siihen, että yhdistykset ja tulevat osuuskunnat voivat työllistää normaalisti ilman tukia.»

Projektipäällikkö Niskavaara palkkaa parikymmentä pitkäaikaistyötöntä tänä ja ensi vuonna yhdistysten käyttöön. Saunaa on lämmitettävä, kierrätyssohvia on kuljettava, tietotuvalla on päivystettävä, kirjasto hoidettava, Kurpitsataloa kehitettävä ja *Pispalainen*-lehteä tehtävä.

Työllisyysprojekti yrittää tutustuttaa ihmisiä myös niihin uuspispalalaisiin, jotka ovat ostaneet miljoonatalon järvinäköalalla. Heillä on yhteyksiä, joillakin oma yritys.

»Tietotuvalla voitaisiin tehdä pienyritysten nettisivuja, vastaavasti kirjasto saisi tukea laitehankinnoissa. Yhteydet voivat

poikia myös suoraa työllistämistä tai sitten työtä osuuskunnille.»

Vuokratatolot puretaan, palatsit valtaavat

Mitä yhteistä on uudella palatsipispalalaisella ja vanhalla pulteripispalalaisella?

Toistaiseksi ei mitään. Puheissa kuuluu pikemmin molemminpuolinen epäluulo, kyräily.

On sentään paikkoja, joissa maailmat kohtaavat. Rajaportin löylyissä it-miljoonääri ja AA-kerholainen keskustelevat tasavertaisesti. Kasvimaalla möyrii niin köyhiä kuin koulutettuja, ja kirjasto on auki niin vuokratalon vesoilte kuin nousukas-perheiden nuorille.

Talkoissa hihat käärii pieni ydinjoukko, niissä ei ole vielä tavattu loistotalojen asuk-

kaita. He sulkeutuvat yksityisyyteensä, ai-taavat pihamaansa ja asettavat läpikulku kielletty -kylttejä.

Harjulaiset muistelevat aikaa, jolloin kuljettiin pihojen poikki ja kokoonnuttiin kaduilla. Kaikilla ei ollut edes omaa pihaa, sisältä astuttiin tielle. Kun ei ollut asema-kaava kahlitsemassa, talot vasaroiittiin liittämällä ja liki toisiaan. *Mökin sai tehdä ihan mielensä mukaisen: pitkittäin, poikittain, vinoittain; hirrestä, laudasta, sahanpurusta, tiilestä, betonista.*

Elettiin kuuloetäisyydellä. Tiivis yhteisö syntyi luonnostaan rakennusmiljööstä, ja se taas heijasti rakentajien, työväenluokan, näkemystä, miten oli hyvä asua ja elää.

Pispalalaiset pelkäävät, että kulttuuri-historiallisesti arvokas ympäristö katoaa, kun vanhaa puretaan pois, kun massiiviset ▶



TYÖLÄISTEN PISPALAAAN NOUSEE TOINEN TOISTAAN SUUREMPIA PALATSEJA.

uudisrakennukset pistävät silmään. Pispala ilman historiallisia rakennuksia on harju ilman identiteettiä.

Vanhan puolustaminen yhdistää myös yhdistyksiä, suojelussa on pispalalaisuuden pohjavire. 1970-luvun kaavakiista syysäsi liikkeelle pioneerit, kotiseutuyhdistys Moreenin ja asukasyhdistyksen. Ne olivat ja ovat yhä yhtä mieltä, että Pispalaa ei saa tiivistää liikaa, ei edes rahan voimalla.

Siihen yksimielisyys katkeaa, keinoista kinataan.

Näkökulmaero ulottuu kauas historiaan. Asukasyhdistys perustettiin puolustamaan vuokratalojen asukkaiden, Moreeni omistajien etuja. Sekatyömies Iisakki Niemenkin kohosi lopulta omistavaan luokkaan, sillä mökki oli kasvanut kymmenen tulisijan taloksi, ja vuokralaisia tuli ihan ilmoittamatta.

Valtaosa vuokrataloista on purettu tai kunnostettu ja myyty kovalla rahalla. Jänite ei ole kadonnut, tänään se jakaa sukupolvet. Kun asukasyhdistyksen nuoret »vaativat kaupungilta toimenpiteitä», Moreenin eläkeläiset »nöyrimmin esittävät».

Ainoa ero ei ole retoriikassa: kotiseutuyhdistys katsoo taaksepäin, asukasyhdistys eteenpäin.

Uusi aika muuttaa maiseman

»Kotiseutuyhdistys haluaa säilyttää vain muiston menneisyydestä. Ei sitä Pispalaa, jollainen se on oikeasti ollut.»

Pasi Virtamossa, asukasyhdistyksen varapuheenjohtajassa, on nuoren miehen päättäväisyyttä ja tinkimättömyyttä. Virtamo on ehdottanut, että pääosin ennen 1940-lukua rakennetut talot pitäisi suojella tai ainakin selvittää niiden suojelu-arvo.

»Suomalainen kaupunkikulttuuri on ohut. Meillä on yksi kerros, uusi aikakausi pyyhkii edellisen pois.»

»Ihmisen on vaikea ankkuroida itseään, kun oma ympäristö ei ole pysyvä. Siinä mielessä kulttuuri- ja rakennusmiljöön suojelulla voi olla suuri merkitys asukkaiden hyvinvoinnille.»

Virtamon sielunmaisema kiinnittyy Tahmelan muumilaaksoon. Hän on nikkaroi-

■ Pasi Virtamo pelasti 170 neliön puutalon purkutuomiolta.

nut kaksi vuotta 170 neliön valtakuntaansa, purkutuomiota odottanutta, kaupungin entistä vuokrataloa.

»Tässä talossa on kahdeksan tulisijaa, neljää niitä on lupa lämmittää. Ennen tätä asutti seitsemän perhettä, nyt me, neljän hengen perhe.»

Tuore puu tuoksuu lattiassa. Piano on nostettu jo sisälle kosteutta pakoon.

»Vanhan korjaamisen uskotaan maksavan paljon. Se ei pidä paikkansa, sen voi tehdä edullisesti. Jos elettäisiin vähän suuremmissa niukkuudessa...»

Sanoille on niukalti kuuliijoita. Lähistölle on rakennettu ja rakennetaan uutta, sadan metrin päässä rinnettä hallitsee valtava palatsi, Pyhäjärvelle erottuva maamerkki.

»Asukasyhdistys koetaan valittajaporukaksi, kaupungin syllykukupiksi. Se on yhä joillekin 1970-luvun taistolaisen ideologian klikkiytymä, uusien ihmisten voi olla työlästä lähteä siihen mukaan.»

Nuori polvi ei ole tuntenut nahoissaan paukkupakkasia, jolloin huussissa oli kiipaistava pihanperällä ja vesi juoksi Tahmelan lähteestä. Perusparantajien romantiikka ei hetkauta uusrakentajia, mutta yksi

yhteinen huolenaihe molemmilla on: lasten turvallisuus.

Lasten, jotka ovat ennenkin yhdistäneet pispalalaisia.

»Lisääntyvä liikenne huolettaa kaikki. Kun keräsimme nimiä hidaskatujen saamiseksi, vain pari ei laittanut vetoomukseen nimeä.»

Muuttoheiluri tuo ja vie

Vuosisadan alussa Pispala oli työläisille mahdollisuuden maa, ei idylli, vaikka Iisakki Nieminen tiesi, että näköalaa ei voi arvioida rahassa eikä missään!

Vierähti tovi, kun joutomaasta, Pispalan soramäestä, oli tullut kultamaa. Sen jälkeen harjua on yritetty murskata monesti. 1940-luvulla kaavailtiin korkeita kerrostaloja. 1970-luvulla Pispalasta visioitiin Pohjolan Rivieraa, terassikaupunginosaa.

Hulluus torjuttiin, mutta nykyaikava ei estä muutosta eliittikaupunginosaksi. Raha viestii suunnan. Sadan neliön rivitalopätkä maksaa puolitoista miljoonaa markkaa. Vanhoissa puutaloissa ei ole 2000-luvun varustusta, siksi ne mieluummin puretaan kuin korjataan.

Ehkä Pispalan kehitys etenee väijäämättömästi päätetystään kohti kuin luonnonlaki. 1920- ja 30-luvuilla Amurin työläisiä poltti halpa tonttima. Sitten työläisiä, myöhemmin opiskelijoita ja taitelijoita ovat vetäneet vuokra-asunnot. Osa heistä

siirtyi omistavaan luokkaan ja peruskorjasi talonsa.

Lopuksi saapuvat rikkaat, jotka hakeutuvat pois meluisasta keskustasta lähelle luontoa.

Muutto on suuntautunut yhtä lailla vastavirtaan. Jo 1950-luvun puolivälissä Kalevan kerrostalot olivat taivas kantoveteen tottuneille, oli kaksi huonetta, keittiö ja kylpyhuone. Kun peruskorjaajat oikoivat nurkkia 1980-luvulla, mummot väistyivät.

Harvalla oli sukanvarressa remonttirahoja. Viimeisenä ovat saaneet lähteä vuokralaiset, sitkeimmät on kannettu jalat edellä ulos.

Muuttoheiluri on liikuttanut myös yhteisöllisyyttä. Yhden asian yhdistykset juurruttavat mutta nekin elävät ja kuolevat asukkaiden mukaan. Voi olla, että jonain päivänä asukasyhdistys vaatii leveämpiä katuja ja suurempia parkkipaikkoja, kun se nyt ehdottaa hidaskatuja ja puistotoreja.

Vielä on matkaa siihen päivään, jolloin moreeniharju on palannut puhtaasti yhden sosiaaliluokan asuinalueeksi, yläluokan lintukodoksi.

Silloinkin eilinen seuraa varjona. Suomen sadoilla metsälähiöillä ei ole menneisyyttä, yhdellä moreeniharjulla on.

»Me ollaan täällä viimeisiä mohikaneja.»

Juri Lindeman ja **Kalle Alatalo** ovat uuspispalalaisten jälkikasvu, he ovat asu-

neet harjulla koko ikänsä. 22-vuotiaat musikot ovat käyneet Pispalan koulun, kii-venneet kallioilla ja kähveltäneet omenia.

»Lapsuus oli suuri seikkailu», Alatalo sanoo.

Kaksikko ei tarvitse kahdesti hoputtaa esiintymään pispalalaisyhdistysten talkoissa. He soittivat *Pispala*-kappaleen musiikkilyhdistyksen *Musaa mäeltä* -levylle. Tietysti ilmaiseksi.

Aatteet kuolevat, laulut elävät

»Me halutaan sanoa musiikillamme, että historialliset rakennukset on suojeltava. Ne ovat osa sitä kivijalkaa, joka on rakentanut pispalalaisuuden», Alatalo määrittää.

Myyttinen pispalalaisuus on pojilla verissä. He opettelivat ala-asteella työväenlauluja, niistä idusta versoi HauliBrothers -yhtye. Yhtyeen ensimmäinen keikka pidettiin Haulitehtaalla, korkeudesta kuulun Haulitornin juurella.

»Me ollaan työtä tekeviä ihmisiä.» Kun Lindeman laulaa ja Alatalo säestää kitaralla *Punavangin laulun*, pispalalaispuvien Kujakollin ja Pulterin kantaporukka liikuttuu ja yhtyy sävelmään.

»Suuret aatteet eivät enää toteudu», Alatalo sanoo, »mutta laulut ovat vahvempia kuin aatteet. Ne jäävät elämään.» □

Tekstissä kursivoidut kohdat ovat Lauri Viidan romaanista *Moreeni*.

YLEISESTÄ SAUNASTA YKSITYISEEN KIRJASTOON

■ Seuraavassa on listattu Pispalan yhdistyksiä. Niiden lisäksi Pispalassa on muun muassa Hyhkyn kyläyhdistys ja A-killan yhdistys.

KOTISEUTUYHDISTYS MORENI

■ Perustettu 1969.
■ Jäseniä n. 650, enemmistö ei-pispalalaisia.
■ Ylläpitää Lauri Viita -museota ja vuokraa Haulitehdasta, julkaisee Pispalan historiaa käsittelevää kirjallisuutta.



Lauri Viita

ASUKASYHDISTYS

■ Perustettu 1975.
■ Jäseniä n. 450.
■ Edistää rakennusperinnön ja ympäristön suojelua sekä vuokra-asumista.

MOUKARI- JA KORTTITALO-YHDISTYS

■ Perustettu 1985.
■ Jäseniä n. 10.
■ Auttaa jäseniään korkean yhteiskuntamoraalin etsimisessä.

SAUNAYHDISTYS

■ Perustettu 1989.
■ Jäseniä n. 170, puolet Pispalan ulkopuolelta.
■ Pyörittää Rajaportin yleistä saunaa.

KIERRÄTYSYHDISTYS

■ Perustettu 1991.
■ Jäseniä n. 70.
■ Pitää yllä Pispalan kierrätyskeskusta.

KIRJASTOYHDISTYS

■ Perustettu 1995.
■ Jäseniä n. 470.
■ Pitää yllä kansankirjastoa ja ajaa kunnallista kirjastoa takaisin.

MLL HARJUN YHDISTYS

■ Perustettu 1996.
■ Jäseniä n. 100.
■ Järjestää toimintaa lapsiperheille, mm. satutunteja.

KURPITSALIKE

■ Perustettu 1998.
■ Jäseniä n. 150.
■ Puolustaa Tahmelan kasvimaita, opastaa palstaviljelyssä.

MUSIIKKIYHDISTYS

■ Perustettu 1999.
■ Jäseniä n. 15.
■ Julkaissut Pispala-CD:n, järjestää karnevaalit, rakentaa musiikkistudiota kirjastolle. □